

GELİŐİM AŐAMALARI BAKIMCIDAN TÜRK SPOR TEŞKİLATI VE DEĐERLENDİRMEŐİ

GünerEKENCİ (*)
M. Zahit SERARSLAN (**)

ÖZET

Bu alıŐmada, Cumhuriyet öncesinden günümüze kadar geçen süre içinde Türk Spor Teşkilatlanmasında meydana gelen gelişmeler; 1903 yılı öncesinden başlayarak, 1903-1922 yılları arasındaki futbol kulüplerinin federatif örgütlenmeleri; daha sonra 1922-1936 ve 1936-1938 dönemlerindeki özerk ve yarı özerk çok sporlu yapılar ve 1938'den itibaren devam eden Devlet Yönetimindeki teşkilatlanma aŐamalarıyla, 1988'de Futbol Federasyonu ile yeniden başlayan özerkleŐme çabaları, ilgili iŐlemler ve literatür çerçevesinde deđerlendirilmiŐtir.

Türkiye'deki idari, siyasi ve ekonomik gelişmelerin spor teşkilatlanmasına da yansıtđı tesbit edilmiştir. Ayrıca, mevcut spor teşkilatlanmasının nasıl daha fonksiyonel olabileceği konusunda da araŐıŐların sürdürüldüğü anlaŐılmıŐtır.

Anahtar kelimeler: Türk Spor Teşkilatı, Tarihi GeliŐim

IN TERMS OF THE DEVELOPMENT PHASES IN TURKISH SPORT ORGANIZATION AND EVALUATION

ABSTRACT

In this study, development Turkish Sport Organization before foundation of Turkish Republic through today-federative organizations of the football clubs, starting before 1903. between 1903-1922; later, autonomous and semi-autonomous multi-sport constitutions between 1922-1936 and 1936-1938; and organization stages under the management of government continuing from 1938; together with the efforts of being autonomous started with the football federation in 1988- was evaluated in that frame of related procedure and literature.

Turkish Spor Organization has been influenced by managerial, political and economical development. Moreover, it was understood that there still exist studies about how to establish more functional Turkish Sport Organization.

Key Words: Turkish Sport Organization, Historical Development.

* Gazi Üniversitesi; Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, ANKARA

** Marmara Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, İSTANBUL

GİRİŞ

İnsanların ve ülkelerin yaşamında çok önemli yeri olan sporun yaygınlaşması ve uluslararası sahada elde edilecek başarılar büyük ölçüde bu alandaki teşkilatlanmaya bağlıdır. Zira, spor hizmet ve faaliyetlerinin etkin ve verimli olarak amacına ulaşması şartlara ve bünyeye uygun bir yapılanmayla gerçekleşebilecektir.

Bu düşüncelerden hareketle Türkiye'de sporun özellikle son yüzyıl içerisindeki teşkilatlanmasını gözden geçirip bazı değerlendirmeler yapmak bu makalenin amacını oluşturmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda 1903 yılı öncesindeki duruma kısaca göz atıldıktan sonra 1903-1922 yılları arasında kurulan teşkilatlardan sözedilecektir. 1922'de kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı ele alınacak, 1936-1938 yılları arasında faaliyette bulunmuş olan Türk Spor Kurumu'ndan bahsedilecektir. Makalenin sonunda da Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün yapısı ele alındıktan sonra genel bir değerlendirmeye yer verilecektir.

I- TÜRK SPOR TEŞKİLATININ ÖNCELLERİ

A-1903 YILI ÖNCESİ DÖNEM

Sporun kitlelere ulaştırılmasında spor teşkilatlarının önemi inkar edilemez. Günümüzde bu teşkilatlar zincirinin kitlelerle muhatap olan son halkasını kulüpler, gençlik ve spor il ve ilçe müdürlükleri oluşturmaktadır. Osmanlılar döneminde sporun kitlelere ulaşmasını sağlayan bugünkü kulüp fonksiyonunu yerine getiren tekkeler bulunmaktaydı. Bu tekkeler daha çok güreş ve okçuluk alanlarında hizmet vermekteydiler. Tanzimattan sonra diğer tekkeler de olduğu gibi spor tekkeleri de fonksiyonlarını yitirmeye başladılar (Fişek 1985, s.37). Daha sonra güreşe ve okçuluğa verilen önem futbola kaymaya başladı.

1885'den sonra önce İzmir, sonra da İstanbul'da İngilizler tarafından futbol oynanmaya başlanmıştır (Yıldız, s.285). Takip eden yıllarda ise futbola ilgi duyan, özellikle yabancı uyruklulardan oluşan bazı grupların kulüpler şeklinde teşkilatlandıkları görülmektedir. Bu kulüpler Black Stockings (1889), Bornova (1894), Moda (1896), Beşiktaş (1903), Elips ve Imogene (1904), Galatasaray (1905) ve Fenerbahçe (1907) şeklinde sıralanabilir (Tayga 1990, s. 124, 125).

1903 yılı öncesinde kurulmuş olan kulüpler arasında maçlar yapıldı. Ancak takım sayısı az olduğu için maçlar hep aynı bir-iki takım arasında gerçekleştirilmekteydi. Maçlara seyirci ilgisi çok sınırlıydı. İngiltere'de geliştirilen teknik kuralları bilenlerin sayısı fazla olmadığından hakem sıkıntısı çekiliyordu. Bütün bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için İstanbul Futbol Birliği kuruldu.

B-1903 -1922 YILLARI ARASINDAKİ DÖNEM

1903 ile 1922 yılları arasında birbirlerine benzer özellikler taşıyan fakat farklı isimlerde birçok teşkilat kuruldu. Bu teşkilatların tamamı futbol kulüplerinin oluşturduğu örgütlerdir. Federatif bir yapı arzeden bu teşkilatlarda kararlar kulüp temsilcilerinin katılımıyla alınır. Ayrıca bu teşkilatların hiçbiri ülke düzeyinde değildi.

1903 yılında kurulan İstanbul Futbol Birliği yukarıda da belirtildiği gibi 1903 yılı öncesi olumsuzlukları ortadan kaldırmak üzere kurulmuştur. Futbol sezonunun dolu ve çekici bir takvime bağlanması, lig programının aksaksız uygulanması, kulüpler arasındaki teknik ve idari anlaşmazlıkların çözülmesi ve lige alınacak kulüplerin tespit edilmesi gibi görevleri mevcuttu. İstanbul Futbol Birliği bu görevlerini yerine getirirken bazı sorunlar çıkıyordu.

Bu sorunların başında, özellikle Türk uyruklular tarafından kurulan kulüpler lige alınmazken, yabancı uyrukluların kurduğu kulüplerin lige kabul edilmesi gelmektedir. Başka bir sorun hakem bulmakta çekilen güçlükler ve hakemlerin, tarafların anlaşmazlıkları ile oyun esnasında değiştirilebilmesi idi. En önemli sorun ise "özyönetime" dayalı bir yönetim anlayışından kaynaklanıyordu (Fişek, 1985, s.73). Kulüp temsilcilerinin katılımıyla alınan kararlarda o an güçlü durumda bulunan kişi ve kulüplerin istekleri ağır basıyordu. Zaten, İstanbul Futbol Birliğinin sonunu getiren de böyle bir olay olmuştur. 1910-1911 sezonu lig maçları başlarken yönetimde ağırlığı Fenerbahçe almış ve lig statüsünde değişiklik yapmıştır. Galatasaray bu değişikliğe karşı çıkmış, 1910-1911 sezonu lig maçlarına katılmama kararı almıştır (Ertuğ 1977, s. 19-25).

Kısaca yukarıda belirtilen sorunlu yapı İstanbul Futbol Birliğinin sonunu getirmiştir. Aynı yıl İstanbul Futbol Birliğinin yerine İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi kurulmuştur.

1913 yılında İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi'ne katılma başvuruları reddedilen ve çoğunluğu okul kulüplerinden oluşan bazı kulüpler "Cuma Ligi"ni kurdular (Fişek, 1985, s.75). Böylece 1913 yılında İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi ve Cuma Ligi olmak üzere iki ayrı futbol birliği ortaya çıkmış oldu.

Cuma Ligi varlığını 1913-1914 futbol sezonunda sürdürdü. Ancak, 1914 yılında kurulan İstanbul Şampiyonluğu ligi maçlarını cuma günü yaptığı için halk arasında Cuma Ligi olarak anıldı.

İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi ise 1914 yılında meydana gelen sorunlar nedeniyle sona ermiş ve yerine "Pazar Ligi" statüsünde yeni bir birlik kurulmuştur.

1914-1915 futbol sezonunda Pazar Ligi'nde Galatasaray; maçlarını Cuma günü yaptığı için Cuma Ligi diye anılan İstanbul Şampiyonluğu Ligi'nde ise Fenerbahçe şampiyon olmuştur. Bu durumda İstanbul'u temsil edecek takımın tespiti için iki takım final oynamışlardır. Fenerbahçenin galibiyetiyle sonuçlanan bu finalden hemen sonra her iki ligin bazı takımları yeni bir birlik oluşturmuşlardır. Bu birlik maçlarını Pazardan Cumaya aldıkları için "Cuma Birliği" olarak adlandırılmıştır.

Cuma Birliği, İstanbul Futboluna egemen olmuştur. 1918 yılına kadar lig maçları düzenli bir şekilde sürmüştür. 1918-1919 futbol sezonu maçları yapılamamış ve 1919 yılında Beşiktaş öncülüğünde Türk İdman Birliği kurulmuştur. 1920'de etnik kökenli kulüpler tekrar Pazar Ligi kurdular. Yabancı uyruklularla Türkler arasında adeta yarışarcasına kurulan birliklerden oluşan bu karmaşık yapı 1922 tarihinde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kurulması ile son bulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet Türkiye'sine kalan spor mirası; yerel düzeyde tekke ve vakıflarca düzenlenen güreş karşılaşmaları; "Cuma Ligi", "Pazar Ligi" türünden ikilik ve bölünmelerden bir türlü kurtulamamış bir futbol örgütlenmesidir. (Fişek, 1981, s. 104)

II- KULÜPLERE DAYALI MERKEZİ TEŞKİLATLANMALAR

A- TÜRKİYE İDMAN CEMİYETLERİ İTTİFAKI DÖNEMİ (1922 -1936)

Kuruluş süreci 22 Mayıs 1921'de başlayan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (T.İ.C.İ) 22 Mayıs 1922'de Cemiyetler Kanunu'na göre tescil işlemleri tamamlanarak kurulmuştur. Türkiye'nin ilk biçimsel spor yönetiminin uygulandığı bir teşkilattır (Fişek 1985, s. 349). Türkiye İdman Cemiyetleri ittifakı 1924 yılında kamu yararı gözetilen dernek olarak kabul edilmiştir. Bu teşkilat Türkiye'yi dışarda temsil etmeye yetkili kılınmıştır. Ayrıca 1923'de Türkiye Futbol Federasyonu'nun kurulması suretiyle, T.İ.C.İ'nin federasyon kurma görevi fiili olarak başlamıştır (Fişek, 1980, s. 355).

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı önce İstanbul, ardından Anadolu kulüplerinin biraraya gelmesiyle oluşturulan merkezi bir teşkilatı (Üçışık, Mart 1990, s. 187). Kulüpler ise devlete ve hükümetlere karşı özerkliği bulunan derneklerdi (Fişek, 1980, s. 350-351). Bu durum modern spor yönetimi anlayışı yansıtıyordu. Çünkü, Burhan Felek'in ifadesiyle "spor şahsın ve özel teşebbüsün malı fakat hükümetin ve milletin himayesi altında kalmalıdır" (Felek, 1934, s.3). Olimpik anlayış da bunu gerektirir. Nitekim sporun ve spor teşkilatlarının her türlü ekonomik, siyasi, etnik ve benzeri baskılardan bağımsız olmaları, buldukları ülkenin yönetimine karşı özerk ve kulüplere dayanan bir yönetim yapısına sahip olmaları gerekmektedir. DPT tarafından 1977'de toplanan Beden Eğitimi ve Spor Özel İhtisas Komisyonu ön raporunda da yukarıda ifade edilen görüş savunulmaktadır. Görüldüğü gibi 1977 yılında önerilen modellerle 1922 yılında biçimlenin yapı arasında herhangi bir fark yoktur.

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı genel kongre, genel merkez ve federasyonlardan oluşan merkez; mıntıka kongresi, mıntıka merkez heyeti ve mıntıka idman heyetinden oluşan taşra teşkilatıyla ülke düzeyinde ademimerkeziyetçi bir teşkilat örneğidir (Doğar, 1994, s. 29-35). Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın ülke düzeyinde bir teşkilat olması, 1922 yılı öncesindeki yalnız tek sporlu teşkilatların aksine, çok sporlu olması ve Türkiye'de ilk biçimsel spor yönetimini uygulaması sebebiyle modern anlamda spor teşkilatlanması olarak değerlendirilebilir. Çünkü, 1924 Paris Olimpiyat oyunlarına katılabilmesi için atletizm, güreş, bisiklet, eskrim, halter dallarında spor federasyonları kurularak uluslararası federasyonlara üye olmuşlardır (Kahraman 1995, s. 710-714). Ayrıca olimpiyatlardan sonra boks, kürek, yüzme ve yelken, binicilik, atıcılık, basketbol, voleybol, kayak federasyonları da TİCİ döneminde teşkilatlanmıştır (Fişek 1985, s. 108).

Ülkenin bu spor teşkilatından beklentileri arasında ülke savunmasında değerlendirilebilecek gençlik yetiştirmek de bulunmaktadır. Bu bakımından "ittifak" devlet tarafından önce kamuya yararlı dernek sayılmış, ardından 1924 olimpiyatlarına katılma konusunda yetki verilerek, birliğe maddi yardım sağlanmış ve bu yardımlar her yıl artan oranlarda devam etmiştir (Üçışık, Mart 1990, s. 187). Mahalli kaynak ve imkanların özel teşebbüsler aracılığıyla spor alanında kullanılması o günün şartlarında mümkün olamamıştır.

Ancak mali açıdan devlete bağlılığın ortaya çıkardığı problemlere sporda gereken otoriteyi sağlayamayışı da eklenince birliğin idari ve siyasi özerkliği çıkmaza girmiş, böylece TİCİ'nin yerine Türk Spor Kurumu kurulmuştur. Bundan dolayı kurumun amaçları arasında devletin beklentisine uygun olarak "ülke savunmasını amaç edinen gençlik yetiştirmek ve Türk Kuşu Teşkilatını kurmak" gibi hususlar bulunmaktadır.

Her şeye rağmen TİCİ sporun gelişmesine katkıda bulunmuş, en azından günümüzde tartışılan bağımsız ve özerk bir idare anlayışını Türk Spor Yönetimine kazandırmıştır.

B- TÜRK SPOR KURUMU DÖNEMİ (1936 -1938)

Daha önce de ifade edildiği gibi TİCİ Türkiye'de sporun gelişmesine katkıda bulunmuş, fakat yapısı itibariyle otorite haline gelememiştir. Bu sebeple Türk Spor Kurumu (TSK) spor yönetimini kısmen merkezileştirmiştir. Mamafih bu eğilim giderek artan dozlarda gelişmiştir.

TSK kuruluş safhasında kendine özgü ve seçimle işbaşına gelen organları ve gelirlerini harcama yetkisine sahipliği itibarıyla özerk bir teşkilattı. Bu yapılaşma anlayışı TİCİ'den çok farklı değildi. Ancak TSK'nın genel kurulunda hükümetin ve askeri üyelerin yer alması ve devrin tek ve yönetici partisi CHP'nin Genel Başkanlık Kurulunun ve parti genel sekreterliğinin TSK'nin bütçe ve çalışma programlarını onaylaması onu yarı-resmi bir yapıya dönüştürmüştü. Ayrıca önemli görülen meselelerde partiden talimat alınırdı. Kısaca bu dönemde spor teşkilatı "parti-devlet" idaresinden başka bir şey değildi (Keten, 1974, s. 34).

TSK'nın bu yapısından dolayı partililerin şahsi hırs ve amaçları spora karışmış, spordaki bazı olumsuz hadiseler partiye sıçramıştır (Fişek 1985, s. 118). Bu durum, sosyal ve siyasal çevrelerde gruplaşmalara yol açmış, hizmetin sunulmasında "fırsat eşitliği" ilkesi ihlal edilmiştir (Doğar, 1994 s. 202).

Bu yüzden hükümet bu yükü doğrudan taşımayı göze alamamış, sorumluluğu devlet paralelinde ve resmi nitelendirilebilecek bir parti yan kuruluşu olan Halkevlerine bırakmak istemiştir (Sportoto, 1968, s.2).

Ayrıca TİCİ ve TSK dönemlerindeki olumsuzluklar göz önüne alınarak, ve sporun eğitim ve sağlık işleri gibi devlet tarafından yöneten Almanya, İtalya ve Rusya gibi örneklere özenilerek, yeniden yapılanma düşünülmüş ve işlenmiştir (Kırşan 1938, s.3).

Bütün bu sebeplerle varlığını iki yıl sürdüren TSK bir geçiş dönemi olmuş ve yerini tamamıyla bir kamu kuruluşu olan ve 3530 sayılı yasayla kurulan Beden Terbiyesi Umum Direktörlüğüne bırakmıştır.

TİCİ'ye benzer şekilde merkez ve taşra organlarından oluşan TSK, merkezde büyük kongre, genel merkez ve federasyonlardan, taşrada spor çevreleri, ajanlar ve lig heyetleri, spor kulüpleri ve spor yuvalarından meydana gelmişti. Bu dönemde kış sporları, atıcılık, yelken, havacılık vb. ülke savunmasına yarayacak sporlarla geleneksel sporlara önem verilmiştir (Fişek 1980, s. 387).

III- DEVLETE DAYALI SPOR TEŞKİLATLANMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

A- 3530 SAYILI KANUN DÖNEMİ (1938 - 1986)

Daha önce belirtildiği gibi TİCİ ve TSK Türk sporuna hizmet etmiştir. Ancak bu dönemlerde bahsi geçen gelişmelerden ötürü sporun devlet eliyle yürütülmesi gerektiği düşüncesi hakim olmuştur.

Böylece gönüllü kuruluşlar tarafından özerk bir yapı olarak kurulan, herkesin benimsediği bir otorite haline gelemeyen TİCİ'nin; Türkiye'nin savaşa girme riskinin bulunduğu, savaşacak gençlik yetiştirmeye' ihtiyaç duyduğu yıllarda sporda otorite ve disiplin kurma hususuna sınırlı bir merkezilikle cevap veren TSK'nın yerine tam bir devlet otoritesi olan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 3530 Sayılı Kanunla kurulmuştur (Fişek, 1980, s. 388) Kanunun gerekçesinde ise daha önceki tercübeler ve çeşitli Avrupa ülkelerindeki gelişmelerin, sporun milli eğitim ve sağlık gibi kamu hizmeti olarak devletçe düzenlenip, yürütülmesi gereğinin ortaya çıkışı öne sürülmüştür (Üçışık, Mart 1990, s. 187).

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, kurulduğu yıl olan 1938'den itibaren farklı üst kuruluşlara bağlanarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. İlk kurulduğu yıl olan 1938'de Başbakanlığa, 1942'de Milli Eğitim Bakanlığı'na, 1960'da tekrar Başbakanlığa, 1970'de yeni kurulan Gençlik ve Spor Bakanlığı'na, 1983'de Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'na ve 1990'da yeniden Başbakanlığa bağlanmıştır.

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün farklı üst kuruluşlara bağlanmasının gerekçeleri ise aşağıdaki şekilde izah edilebilir (Ayrıntılı bilgi için bakınız Fişek 1985, s. 137-155):

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün herhangi bir bakanlığa veya kurulacak bir icracı bakanlığa bağlanması hiyerarşik yetki kullanılmasında sorunlar çıkarabilirdi. Zira eş düzey bakanlıkların birinin diğerine yaptırım uygulaması söz konusu olmamaktadır. Halbuki, spor birçok bakanlığı birden ilgilendiren bir husustur. Bu sebeptendir ki Beden Terbiyesi teşkilatının 1938'de, hem bakanlıklar arasında koordinasyonu sağlayacak, hem de bakanlıklar üzerinde yaptırım gücüne sahip bir makam olan Başbakanlık makamına bağlanması düşünülmüştür.

Başbakanlık 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu'nda öngörülen teşkilatlanmayı gerçekleştirmekte başarısız olmuştur. Halbuki Beden Terbiyesi Kanunu'nun 4. maddesiyle getirilen beden eğitimi ve spor yapma zorunluluğu aynı Yasa'da öngörülen teşkilatlanmanın gerçekleştirilebilmesi ile mümkün olabilirdi. Teşkilatlanma eksikliğinden kaynaklanan bu başarısızlık, daha etkili olabilecek bazı hazır teşkilatlardan yararlanma arayışına sebebiyet verdi. İşte bu arayışlar, ilçe, bucak ve köylere kadar inen teşkilatının bulunması sebebiyle Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün 1942'de Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanması sonucunu doğurdu.

O yıllarda, 3530 sayılı kanunda, profesyonellik bir hükme bağlanmamıştı, ilgili mevzuat amatörlük hükümlerine göre düzenlenmişti. Böylece şartların zorlanmasıyla 1951 yılında profesyonel futbola bir yönetmelikle yasallık kazandırıldı (Sümer, 1990, s.33).

1959 yılına kadar da futbol mahalli lig kapsamında idi. Ancak 1959 yılında deplasmanlı hale gelmiştir. Dolayısıyla spor, Milli Eğitim Bakanlığı'nın gücünü aşmıştır. Ayrıca spor, okullara ve öğrenciye ancak yetişebilen Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetleyemeyeceği bir kitleselliğe ulaşmıştır. İşte, Milli Eğitim Bakanlığı'nın spora ilişkin olarak meydana gelen bu dezavantajları sebebiyle 1960'da Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü yeniden Başbakanlığa bağlanmıştır.

1967 - 1968 sezonunda futbolda Türkiye 3. ligi kurulmuştur. Buna bağlı olarak da spor yapısı iyiden iyiye karışmıştır. Bu karışıklık spor alanında icracı bir bakanlığın kurulması gereğini düşündürmüştü ve 1969 yılında Gençlik ve Spor Bakanlığı kurulmuştur. Spor yanında gençlik hizmetlerine de önem verecek "Gençlik Sorunları, Gençlik Hizmetleri, Okulönce Beden Eğitimi ve Spor adında üç genel müdürlük kurulmuştur. Ancak görevleri itibarıyla bunlar daire başkanlığı seviyesinde kalmışlardır. 1970 yılında BTGM bu Bakanlığa bağlanmıştır (Sümer 1989, 226).

Yürürlükteki 1982 Anayasasında, spor hizmetlerinin sağlık hizmetlerinin bir parçası olarak yayılması gibi sebeple de sporun geliştirilmesi görevinin devletçe ele alınması gerekçe gösterilerek, "Devlet her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır. Sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder ve başarılı sporcuları korur" (m. 59) hükmü yer almaktadır (Üçışık, Mayıs 1990, s. 219). Şüphesiz böyle maddelerin Anayasa'da yer alması sosyal devlet anlayışına uygundur. Ancak bu husus devlet organlarınınca özel sektörün ve gönüllü kuruluşların çabalarını törpüleyici değil, teşvik edici bir yapılanmayı ve idareyi gerektirmektedir.

Nitekim, 1983'de sporun nasıl yönetileceği konusundaki tereddütlerin olduğu yıllardaki gibi Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı 179 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile birleştirilecek Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı kuruldu ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü bu Bakanlığa bağlandı.

1989 yılında Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü 356 Sayılı KHK'yle Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığında ayrılarak üçüncü defa tekrar Başbakanlığa bağlandı. Bu defa Genel Müdürlük'ün adı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'ne dönüştürüldü. Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü'nün özellikle temel taşra teşkilat birimi olan Beden Terbiyesi ve Spor İl Müdürlükleri ile Milli Eğitim Gençlik ve Spor İl Müdürlükleri'nin yetki ve sorumluluk çatışmaları bu ayrılığın önemli sebebi olarak gösterilebilir. Nitekim uygulamada, spor işlerinin ve faaliyetlerinin düzenlenmesi, denetlenmesi ve koordinasyonu konusunda yetki dublikasyonları ile karşılaşmış ve bu durum iki kurum arasında sürtüşmelere sebebiyet vermiştir. Bu sürtüşmelerden zararlı çıkan da sporun kendisi olmuştur. Bu sebepleyendenböylebirdüzenlemeyegidilmiştir.

1938'den günümüze kadar farklı üst kuruluşlara bağlanarak faaliyetlerini sürdüren Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü merkez ve taşra teşkilatlarından oluşmaktadır. 3530 sayılı Yasaya göre BTGM'nin merkez teşkilatında genel müdürlük makamı, genel müdürlük kurulları, esas, danışma ve yardımcı birimler bulunmaktadır. BTGM'nin taşra teşkilatında ise, bölge başkanı (vali), bölge müdürlüğü, ilçe başkanı (kaymakam), bucak beden terbiyesi başkanı (bucakmüdürü) ve köy beden terbiyesi başkanlığı (muhtar) bulunmaktadır.

Bu yapıda, Beden Terbiyesi'nin taşra teşkilatında yalnızca bölge başkanlığı, bölge müdürlüğü basamakları işlerlik kazanmıştır. Diğer basamaklarda fonksiyonellik söz konusu değildir.

B- 3289 SAYILI KANUN DÖNEMİ (1986 -...)

3530 sayılı Kanun yerine değişen ve gelişen şartlara uyum sağlamak üzere Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında 21.5.1986 tarih ve 3289 sayılı Kanunla daha ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır.

Bu Kanun döneminde Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı olarak hizmet veren örgüt, Bakanlığın bünyesindeki Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nü 23.1989 tarihinde yayınlanan 356 Sayılı KHK'yle spor teşkilatına bağlayarak iki genel müdürlüğü, - Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü adıyla tek isim altında birleştirmiş, teşkilatın önceki ana hizmet birimleri arasına Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı eklenmiştir. Başbakanlığa bağlı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü bir Devlet Bakanlığının denetim ve gözetiminde spor faaliyet ve hizmetlerini yürütmeye başlamıştır.

Bundan bir yıl öncesinde 27.5.1988 tarih ve 3461 sayılı Kanun'la Futbol Federasyonu BTGSM'den ayrılarak tüzel kişilik kazanmış, Federasyonun Amatör Futbol Şubesi Genel Müdürlük bünyesinde bırakılmıştır. Kanunun gerekçesi olarak milletlerarası münasebetlerde profesyonel futbolun yeri ve önemi belirtilmiş, amatör futbol şartlarına göre düzenlenmiş bir teşkilat kaidelerine göre yönetilmedeki aksamalar sebebiyle profesyonel futbolun profesyonelce yönetilmesinin gerekliliği öne sürülmüştür.

Daha sonra Amatör Futbol faaliyetleri de TFF'daki ayrı bir kurula bırakılmıştır (3289/m.18) ve futbol iki başlıktan kurtulmuştur. Böylece, Başbakanlığa bağlı TFF hizmet ve faaliyetlerini GSGM'den bağımsız ancak, onunla koordineli ayrı bir birim olarak sürdür-

meye başlamış, TFF özel hukuk hükümlerine tabi tüzel kişiliğe sahip olarak tam bir ekonomik özerkliğe kavuşmuştur (Güney, 1991, s. 41)

Bu çerçevede diğer federasyonların Genel Müdürlüğün ana hizmet birimleri arasında yer alması ya da almaması arasında görüş farklılıkları vardır. Sözgelimi, ekonomik olarak kendi hizmet ve faaliyetlerini bağımsız yürütebilecek diğer bazı federasyonların da isterlerse TFF'yla benzer bir yapıya kavuşturulabilecekleri ifade edilmektedir.

Ayrıca 1969'da üç genel müdürlükle idare edilen gençlik hizmet ve faaliyetleri şimdi Gençlik Spor Genel Müdürlüğü ile Milli Eğitim Bakanlığına bağlı daire başkanlıklarınca yürütülmektedir.

Geçmişte spor konusunda yaşanan görev-yetki karmaşasına günümüzde gençlik hizmetleriyle ilgili birimlerde rastlanmaktadır.

Bütün bu gelişmeler GSGM'de örgütsel değişim ihtiyacını ve arayışları ortaya koymaktadır. Mesala, Spordan Sorumlu Devlet Bakanı tarafından "Gençlik ve Spor Bakanlığının ya da Müsteşarlık kurulacağı" (Seçkiner, 1997, s.36) telaffuz edilmesi, karasızlığın devam ettiği kanaatini uyandırmaktadır.

Halbuki, Gençlik ve Spor işleri için tekrar bir bakanlık ihdas edilmesi halinde, devletin bu alandaki sorumluluk ve yükümlülüğü genişleyecek, tesis yapımı, faaliyetlerin finansmanı ve dış temaslar için ödenek tahsisleri artacak, neticede bütün bunlar özel faaliyetler olmaktan çıkıp, tamamen devletin sorumluluk ve kontrolüne girecek (Kılıçbay, 1994, s.37), muhtemelen yetkisini devretmekten kaçınan bürokrat sayısında artış olacaktır.

Oysa, devleti küçültme çalışmalarında oldukça başarılı gözükken Fransa'daki gençlik ve spor örgütlenmesindeki gibi, idari ve mali birimleri ortak, spor ile gençlik işleri için ayrı birer genel müdürlüğün Başbakanlık müsteşarlığına, spor federasyonlarının ise Milli Olimpiyat Komitesine bağlandığı (Remans, Delforge, 1989, s.25-28) yapılaşma Türkiye için de uygun nitelendirilebilir.

Nitekim, spor federasyonlarının GSGM'den bağımsız olarak kurulması öngörülen Türkiye Spor Konfederasyonu Başkanlığına bağlanması hakkında hazırlanan kanun tasarısı (GSGM, 1996, s. 10-16) bu konuda atılmış önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

1903 yılı öncesinde bugünkü kulüplere karşılık gelen spor tekkeleri bulunmaktaydı. Ancak bu tekkeler tanzimatla birlikte gerçek fonksiyonlarından uzaklaşmışlardır.

1903-1922 yılları arasında İstanbul'da kurulan teşkilatlar tek sporlu olup, futbola ilişkindirler. Bu sebeple söz konusu teşkilatların spor teşkilatı olarak değerlendirilmesi mümkün değildir.

1922'de kurulan Türkiye idman Cemiyetleri İttifakı çok sporlu olması, Türkiye genelinde örgütlenmesi, tamamiyle özerk olarak teşekkül eden kulüplere dayanması ve özel hukuk tüzel kişiliğine sahip olması sebebiyle modern spor teşkilatlanmasının önemli bir örneğini teşkil etmektedir. Ancak o günün şartlarında sporda gereken otoriteyi kuramaması gerekçesiyle varlığı sona erdirilmiştir.

1936'da kurulan Türk Spor Kurumu zamanın tek partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin yan kuruluşu olması sebebiyle gerçek fonksiyonunu yerine getirmekte başarılı olamamış bir teşkilattir. Zira, Türk Spor Kurumu'nun icraatı, söz konusu Partinin gençlik kollan gibi kalmaktan öteye geçememiştir.

1938'de 3530 sayılı Yasa ile kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ilk yıllarda yasada öngörülen teşkilatlanmayı gerçekleştiremediği için başarılı olamamıştır. Zaten söz konusu Yasa'nın taşra teşkilatı olarak öngördüğü ilçe, bucak ve köy beden terbiyesi başkanlığı ihdası, gerçekleştirilmesi mümkün olmayan dilek ve temennilerden öteye geçebilecek bir özelliğe de sahip değildir. Ancak 1986'da yürürlüğe giren 3289 sayılı Yasa'yla gençlik ve spor ilçe müdürlüklerinin kurulması, fonksiyonellik kazandırıldığı taktirde bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün 1938'den günümüze kadar üç defa Başbakanlığa iki defa Milli Eğitim Bakanlığı'na bir defa da Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlanması, teşkilatlanma konusunda arayışların hala devam ettiğini göstermektedir. Geçmiş dönemlerin ortak sayılabilecek bir özelliği sporun genel siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel parametreler karşısında bir türlü bağımsızlık kazanamadığıdır. Ayrıca bu durum, spor teşkilatlanmasında en iyiyi bulmanın yolu olarak deneme-yanılma yönteminin seçildiğini göstermektedir. Halbuki deneme-yanılma yöntemi, Teşkilatlanmanın iyileştirilmesinde en pahalı yöntemlerden birisidir. Teşkilatlanmada köklü değişikliğe gitmeden önce hangi uygulamanın daha etkin ve verimli olacağını araştırılması gerekir. Bu da olmadığı takdirde bir takım pilot uygulamalar yapılmak suretiyle yeni teşkilat şeklinin başarı durumu test edilebilir. Daha sonra yapılacak olan köklü değişiklikler, bu araştırma ve pilot uygulamaların sonuçlarına göre yapılmalıdır. Böylece hem kaynak israfı önlenmiş hem de etkin ve verimli bir teşkilat uygulaması gerçekleştirilmiş olacaktır.

O halde, Türkiye'de sporun genel toplumsal ve siyasal değişmelerin sebep ve sonuçlarına paralel olarak geliştirecek, kendi bağımsız kurumlarıyla onu ayakta tutacak türde yapılaşmasına engel olmayacak sağlam bir zemini hazırlama gereği bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- DOĞAR, Yahya, (1994) **Türk Spor Yönetiminde Ademimerkezileşme Eğilimleri**, M. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- ERTUĞ, A. Rıza, (1977) **Türkiye Futbol Tarihi 1890 - 1923**, BTGM Ankara Bölge Müdürlüğü Yay., Ankara.
- FELEK, Burhan, (1934) "Spor Şahsın ve Özel Teşebbüsün Malı, Fakat Hükümetin ve Milletın Mahmisi Olarak Kalmalıdır", **Türkspor**, 5:18.
- FİŞEK, Kurthan, (1980) **Spor Yönetimi**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yay. Ankara
- FİŞEK, Kuthan (1981) "Atatürk Döneminde Spor Yönetimi ve Politikası", **Atatürk'ün Spora Bakışı**, TSYD Yay. İstanbul.
- FİŞEK, Kurthan, (1985) **Türk Spor Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul. GSGM, (1996) **Kanun Tasarıları**, GSGM Yay. Ankara
- GSGM, (1996) **Kanun Tasarıları**, GSGM Yay, Ankara
- GÜNEY, Tamer, (1991) **Profesyonel Sporda Yönetim Uygulamaları**, TFF Eğitim Yayınları, Ankara.

KAHRAMAN, Atif, (1995) **Osmanlı Devletinde Spor**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

KETEN, Mustafa, (1974) **Türkiye'de Spor**, Ayyıldız Matb., Ankara.

Kılıçbay, Ahmet (1994) **Türk Ekonomisi**, T. İş Bankası Yay., Ankara

KIRŞAN, Nizamettin, (1938) **Beden Terbiyesi Kanunundan Önceki Spor Teşkilatımıza Umumi Bir Bakış**, B.T.U.D. Yay., Sayı: 1, Ankara.

REMANS, Albert ve Marily DELFORGE (1990), **Avrupa Konseyine Üye Ülkelerde Sporun Teşkilatlanması**, Çev. C. Şipal,, GSGM Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Yayını, Ankara.

SEÇKİNER, Yücel, (1997) **55. Hükümetin Gençlik ve Sporda Temel Amaç, İlkeler ve Politikaları**, Başbakanlık Yayını, Ankara

SPOR TOTO (1968) **Türkiye'de Sporun Teşkilatlanmasına ve Geçirdiği Safhalara Kısa Bir Bakış**, Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü Yayın No: 2, Ankara

SÜMER, Rıza, (1989), **Sporda Demokrasi**, 2. Baskı, Şafak Matbaası, Ankara.

SÜMER, Rıza (1990) **Sporda Demokrasi 2- Örnek Olay Futbol**, Şafak Matbaası, ANKARA

TAYGA, Yunus, (1990) **Türk Spor Tarihine Genel Bakış**, GSGM Yayınları, Ankara.

ÜÇİŞİK, Fehim, (1990) "Türk Spor Yönetimindeki Gelişmeler ve Değerlendirilmesi", **Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu Bildirileri**, 15-16 Mart 1990 Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

ÜÇİŞİK, Fehim, (1990)"Türk Spor Mevzuatında 1986-1989 Dönemindeki Gelişmelerin değerlendirilmesi, **Spor Şurası Bildirileri**, 8-11 Mayıs 1990 Ankara, GSGM Yayını, ANKARA

YILDIZ, Doğan, (1979) **Türkspor Tarihi**, Eke Matb., İstanbul.

-3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanunu, 16.7.1938 gün 3961 sayılı R.G.

-3289 Sayılı Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 21.5.1986 gün, 19120 sayılı R.G.

-3461 Sayılı Türkiye Futbol Federasyonunun Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 27.5.1988 gün, 19835 sayılı R.G.

-3813 Sayılı Türkiye Futbol Federasyonunun Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 3.7.1992 gün, 21273 sayılı R.G.

- 356 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 2.3.1989 gün, 20096 sayılı R.G.